

Hasan Ali Ediz (1904, Priboy, Sırbistan - 3 Temmuz 1972, İstanbul)

70'e yakın çeviriye imza atmış yetkin ve öncü çevirmenlerimizdendir.

Balkanlar'ın Priboy kasabasında doğdu ve on bir yaşına kadar orada yaşadı. Balkan Savaşı'ndan sonra 1913 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etti.

Telgrafçı olan babası 1914 yılında askere alınınca ailenin maddi durumu kötüleşti. Hasan Âli Ediz, gündüz okula devam etmek ve akşamları ekmek fırınında çalışmak durumunda kaldı. 1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgali sırasında işgale karşı bildiri dağıtmaktan tutuklandı. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. Maddi yetersizlik sebebiyle Askeri Tıp Akademisi'ne geçti. 1921 yılından 1930'lu yıllara kadar Türkiye Komünist Partisi (TKP) içinde çalışma yürüttü,

Merkez Komitesi ve Politbüro'ya seçildi. 1923 1 Mayıs'ında "komünist bildirileri dağıttığı için" tutuklandı. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandı ve Askeri Tıp

Akademisi'nden atıldı. İki ay hapiste kaldı. 1925'te Sovyetler Birliği'ne gitti. Gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Orada kaldığı beş yıl içinde bir yandan siyasal faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da tıp eğitimine devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra, 1930-1935 yılları arasında hapis yattı.

Sonraki yıllarda, kendini tümüyle yazarlığa ve çevirmenliğe verdi. Devlet Kitapları Müdürlüğü'ne danışman olarak girdi ve buradan emekli oldu.

Hasan Âli Ediz'in asıl verimi çeviri alanındadır. Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisinin gerçekleştirilmesinde önemli katkısı oldu. Fransızca, Rusça ve Sırpça bilen Ediz, pek çok klasik ve çağdaş yapıtı Türkçeye kazandırdı.

Ölümünden sonra, Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) tarafından Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü verilmeye başlandı. Ne var ki bu ödül, YYS'nin 12 Eylül Darbesi'nden sonra kapatılmasıyla kesintiye uğradı.

Suç ve Ceza (Dostoyevski), *Anna Karenina* (Tolstoy, 2 cilt), *Seçme Hikâyeler* (Çehov, 2 cilt), *Babalar ve Çocuklar* (Turgenyev), *Duman* (Turgenyev), *Mayıs Gecesi* (Gogol), *Dubrovski* (Puşkin), *Soytarı* (Gorki), *Ekmegiimi Kazanırken* (Gorki), *Benim Üniversitelerim* (Gorki); Yordam Edebiyat'ın yayımladığı ve yayımlayacağı Hasan Âli Ediz çevirilerinden bazılarıdır.

Mayıs Gecesi, Hasan Âli Ediz tarafından Rusça aslından Türkçeye kazandırılmış olup, eserin ilk basımı 1938 yılında Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır. *Portre* ise ilk kez 1955 yılında Yeditepe Yayınları tarafından basılmıştır.

Eserin orijinal adı:
МАЙСКАЯ НОЧЬ, ИЛИ УТОПЛЕННИЦА -
MAYSKAYA NOCH', ILI UTOPLENNITSA / ПОРТРЕТ - PORTRÉT

Yordam Edebiyat'ta
Hasan Âli Ediz Çevirileri

Suç ve Ceza • Dostoyevski

Anna Karenina • Tolstoy

Seçme Öyküler • Çehov (2 cilt)

Duman • Turgenyev

Babalar ve Çocuklar • Turgenyev

Mayıs Gecesi - Portre • Gogol

Dubrovski • Puşkin

Soytarı • Gorki

Ekmeğimi Kazanırken • Gorki

Benim Üniversitelerim • Gorki

NIKOLAY GOGOL

MAYIS GECESİ
PORTRÉ

ÖYKÜ

TÜRKÇESİ
HASAN ÂLİ EDİZ

yordam
edebiyat

Yordam Kitap: 46 • **Mayıs Gecesi - Portre** • Nikolay Gogol

ISBN 978-605-172-257-3 • *Türkçesi:* Hasan Âli Ediz

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç

Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Temmuz 2018

© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)

Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamEdebiyat • [www.twitter.com/YordamEdebiyat](https://twitter.com/YordamEdebiyat)

[instagram.com/yordamkitap](https://www.instagram.com/yordamkitap)

Baskı: Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti. (Sertifika No: 12028)

İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No: 38-40-42-44

Başakşehir - İstanbul

Tel: 0212 5650122

MAYIS GECESİ PORTRE

ÖYKÜ

GOGOL ÜZERİNE

Hasan Âli Ediz

Ailesi

Gogol, orta halli bir derebeyi ailesinden geliyordu. Gogol ailesinin kökleri ta Ukrayna Kazaklarına kadar dayanır. Gogol'ün büyük babası Atanasi Demyanoviç Gogol 1738 yılında doğmuştu. Öğrenimini Kiyef Papaz okulunda yapmıştı; zamanının oldukça okumuş bir adamı sayılabilirdi. Latince, Yunanca, Almanca, Lehçe bilirdi. 1776 yılında Lizogub adında bir soylunun kızını kaçırdı ve bu kızla evlendi. 1784 yılında soyluluk unvanını aldı.

Gogol'ün babası Vasili Atanasiyeviç Gogol, 1780 yılında doğdu. Hastalıklı bir çocuk olarak büyüdü. Öğrenimini Poltava Papaz Okulu'nda yaptı; ama hiçbir zaman iyi bir öğrenci olamadı. Dersten çok güvercin beslemesini, güvercinlerle vakit geçirmesini severdi. Babası onu subay yapmak istedi; ama bu mümkün olamadı. Moskova Üniversitesi'ne kaydolma çabaları da boşa çıktı. Bu yüzden Gogol'ün babası esaslı bir öğrenim göremeden kaldı. Uzunca süren aylıklık döneminden sonra postanelerden birinde küçük bir işe yerleşti. Bununla birlikte bu iş sözde kaldı. Vasili Atanasiyeviç, ancak aydan aya, o da maaşını almak için işine uğradı.

Vasili Atanasiyeviç, esaslı bir öğrenim göremeyişine rağmen ince ruhlu bir adamdı. Güzel sanatları severdi. Kitap okumak, şiir ve tiyatro oyunu yazmak, hatta bizzat sahnede rol almak en sevdiği işlerdendi. Gogol'ün babası daha başka koşullar içinde yetişseydi,

daha yararlı, daha göze batan bir adam olabilirdi. Ama yaşadığı kapalı ve yalnız yaşam onu duygulu, düş peşinde koşan “güzel sanatlar meraklısı” bir insan olmaktan ileri götüremedi.

Vasili Atanasiyeviç’in duygululuğu âdeta hastalık halinde idi. Bülbüller ürkmesin diye evleri civarındaki gölde çamaşır yıkanmasını bile yasak etmişti.

Vasili Atanasiyeviç, komşularından bir derebeyinin kızına âşık olmuştu. Kız, henüz çocuk denecek bir yaşta idi. Duygusal romanların okuyucusu ve tutkunu olan Vasili, kendi “yaşam romanı”nı da duygusalılık ve romantizm havası içinde oluşturdu. Sevgilisini gördüğü zamanlar derin derin iç çekmeleriyle aşkını anlatmaya çalışırdı. Genç kız arkadaşlarıyla birlikte gölün kıyısında dolaşırken, duygusal âşık ağaçların arkasına gizlenir, sevgilisinin sesini uzaktan dinlemekle mutlu olurdu.

Vasili ateşli duygularını ancak yazdığı aşk mektuplarıyla sevgilisine bildirebiliyordu. Mektuplarını romantik bir biçimde yazardı. Mektuplarının altına, çoğunlukla “Bahtsız Vasili” imzasını atardı. Oysa Vasili, sandığı kadar pek de “mutsuz” değildi. Genç Mâşâ sevgilisinin ateşli mektuplarındaki aşk itiraflarını reddetmiyordu. Ama bu mektupları açmadan babasına veya teyzesine vermeyi bir borç sayıyordu. Mâşâ’nın babası bu mektupları okudukça güler, çılgın âşık için de: “Roman okuya okuya bu hale gelmiş!” derdi.

Gerek delikanlı, gerek kız dindar bir aile içinde yetişmişlerdi. Bunun için de “Allah’ın yardımıyla er geç mutlu” olacaklarına inanıyorlardı.

Gogol’ün babasının bu “gönül romanı” 1808 yılında bir düğünle sona erdi. Damat yirmi yedi, gelin on altı yaşında idi.

Genç karı koca, Gogol ailesinin eski evinde sakin ve bağınaz bir yaşam sürmeye başladı. O çağın köy derebeylerini karakterize eden bütün özellikler bunlarda da görölüyordu: Hem karı hem koca, düşlere, önsezilere, boş inançlara inanıyordu.

Olağanüstü mistik ve sinirli olan Gogol’ün annesi, çocuğunun doğmasını büyük bir korku ile bekliyordu. Bulundukları yerde

doktor olmadığı için doktoru olan Soroçints'e gitti, işte Nikolay Vasilyeviç Gogol orada, eski tarihle 1809 yılı 19 Mart'ında* dünyaya geldi.

Çocukluğu

Gogol'ün çocukluğu zayıf ve hastalıklı geçti. Küçük Gogol'de müzmin bir sıracı vardı; çocuk sürekli tedavi altında yaşadı. Nikoşa (Gogol'ü küçüklüğünde böyle çağırırlardı) çok şımarık büyüdü. Anası babası küçük Gogol'ün üzerine titrer, en ufak bir isteğini yerine getirmek için âdetâ birbirleriyle yarıştırlardı. Duygularında fazla abartılı olan Gogol'ün annesi daha küçüklüğünde, oğlunu bir bilgin, bir dâhi olarak görmeye başladı.

Gogol oldukça erken okuyup yazma öğrendi. Özellikle şiir okumakta özel bir yeteneği vardı. Bu yeteneğini babasından almıştı.

Gogol'ün bütün çocukluğu “Dikanka dolayındaki çiftlik”te geçti. Gogol ailesinin bu çiftlikte sürdüğü, eski geleneklerle, dinsel törenlerle dolu derebeyce-ataerkil yaşam biçimi, çocuk Gogol'ün oluşum halindeki zekâ ve görüşleri üzerinde çok derin izler bıraktı. Doğduğu evdeki alçak tavanlı küçük ve karanlık odalar, hizmetçi daireleri, sık ağaçlı ve koyu gölgeli bahçeler, Ukrayna'nın halk şiirleri ve halk türküleri, ihtiyar kadınların IV. Katerina döneminden kalma öyküleriyle, o döneme ilişkin anıları hür Kazaklar hakkındaki konuşmalar, annesinin Mahkemei Kübra, günahkârların çekeceği cehennem azabı vesaire hakkında anlattığı bitmez tükenmez masallar, çocuk Gogol'ün düş kurma yeteneğini besleyen başlıca manevi besinler oldu.

İşte bu saydıklarımızın hemen hemen hepsi Gogol'ün çeşitli fantezilerinde, hikâyelerinde, romanlarında yer buldu... Okuyucularımızın zevkle, tat alarak okuyacakları *Mayıs Gecesi*, Gogol'ün yaşadığı ılık ve kokulu, parlak Ukrayna gecelerinin, hikâye halinde

* Gogol'ün doğum tarihi konusunda ufak bir ayrılık vardır. Nüfus kaydına göre Gogol'ün doğum tarihi 20 Mart 1809 yılıdır. Oysa yazarın kendi iddiasına göre 19 Mart 1809'dur. –çev.

dinlediği Kazak aşklarının ve efsanelerinin ustaca bir bileşimidir.

Çocuk Gogol'un yaşadığı özel yaşam koşulları, soluduğu fantastik ortam, onun romanlarında hem köylülerin, hem de derebeylerinin aynı zamanda ve bir barış havası içinde rahat rahat yaşamalarına olanak sağladı. Gogol ailesinin sürdüğü ataerkil yaşam biçimi birbirine zıt bu iki sınıf –toprak kölesi köylülerle derebeyleri– arasındaki farkları örtüyordu.

Gerek Gogol'un ailesi, gerekse Gogol ailesinin ilişkide bulunduğu öbür komşu aileler, toprak köleliği düzeni içinde yaşıyordu. Ama bunlar, bu düzenin doğal olmayan bir hareket olduğunu bir an için bile hatırlarına getirmiyorlardı. Onlara göre yaşamın böyle akıp gitmesi "Allah'ın bir emri" olduğu gibi, köylülerin derebeylerle bir olamayışı da yine "büyük irade"nin bir isteği idi.

İşte Gogol'un görüşlerini doğuran, onun dünyaya bakış açısını meydana getiren, bu maddi ve manevi ortamdır. Gogol'de, yaşamının sonlarına doğru meydana gelen değişiklikleri özellikle bu koşullarla açıklamak zorundayız. Gogol'un aile yaşamı üzerinde bu kadar çok duruşumuzun nedeni de budur.

Gogol'un dingin ve herkesten uzak çiftlik yaşantısı, Gogol ailesinin, akrabaları olan Troşçinski'ye misafir gitmeleriyle temelinden değişti...

Troşçinski, Mirogorod ilinin bir köyünde otururdu. Oldukça zengin bir adamdı; zamanının her türlü eğlencelerinden yararlanmasını bilir ve severdi. Onun bu eğlencilerine, bütün civar derebeyleri, bu arada Gogol ailesi, hatta köylüler de katılırlardı. Gezintiler, mehtap âlemleri, gece şenlikleri, kumar oyunları, şarkılar, danslar, çeşitli şakalar Troşçinski'nin başlıca zaman geçirme araçlarıydı.

Küçük Gogol, babasının evindeki ölü sessizlikle buradaki neşeli yaşayış arasındaki farkı görmemezlik edemezdi. Nitekim Gogol'un hem mistik, hem de şen ve alaycı bir nitelik taşıyan birçok eseri bu koşulların ürünüdür.

Okul Yaşamı

XIX. yüzyılın yirminci yıllarına doğru Rusya'daki toprak köleliği rejiminde yıkılış belirtileri görülmeye başladı. Alışverişin paraya dayalı olduğu ekonomi biçimi, yavaş yavaş Rusya'nın her tarafında kökleşmeye, toprak köleliği rejiminin temellerini sarsmaya başladı. Derebeyleri arasında esaslı bir farklılaşma göze çarpıyordu. Küçük ve az çok yoksul derebeyleri, mallarını mülklerini daha büyüklerine kaptırarak kentlere göç ediyor, karınlarını doyurmak için devlet memuriyetlerine başvuruyorlardı. Ama böyle bir iş için, az da olsa bir bilgiye, bir uzmanlık öğrenimine ihtiyaç vardı. Artık ataerkil yaşayışa veda etmek zorunda kalan derebeylerinin büyük bir bölümü, işte özellikle bunun için çocuklarını okutmak gereğini duyuyordu... Gogol ailesi de aynı gereği duyan bir derebeyi ailesi idi.

“Nikoşa” da önce Vasilyevka'da bir seminaristten özel ders almaya başladı. Daha sonra, 1819 yılında, küçük kardeşiyle birlikte Poltava'ya gitti. Poltava'da iki kardeş bir yıl kadar il mektebinde okudu... 1821 yılı yazında Gogol, yaz tatili nedeniyle evine geldi. Bu sırada küçük kardeşi öldü. Gogol de bir daha Poltava'ya dönmedi. Babası onu yeni açılan Nijni ortaokuluna vermek istiyordu.

Kont Bezborodski'nin parasıyla açılan ve sonraları “Lise” ismini alan Nijni ortaokulu, Puşkin'in okuduğu Çarskoyeselo'daki okul gibi soylu çocuklarına özeldi. Gogol bu okula Troşçinski'nin yardımıyla bedava olarak, devlet hesabına kaydedildi. Okula girmek için bir eleme sınavından geçmek gerekiyordu. Gogol bu sınavı güçlükle verebildi. Sınavda en başarılı olduğu ders din dersi idi.

Hasta ve şımarık Gogol, okul koşullarına güçlükle uyum sağlayabiliyordu. Evi ve ailesi bir dakika olsun aklından çıkmıyordu. Ama bu duygularını ailesine bildirmek olanağını da bulamıyordu. Çünkü okulda Gogol'ü gözetimi altında tutmaya memur edilen Alman mürebbi, çocuğun evine yazdığı mektupları kontrol ediyor, bu duygularının eve sızmasına olanak vermiyordu.

Gogol koca okulda kendini yapayalnız hissediyor, hastalığından ötürü okul arkadaşlarının hiçbir oyununa, hiçbir şakasına ka-

tılmıyordu. Arkadaşları onunla eğleniyor, onu kızdırıyor, sıracası kendilerine geçmesin diye onunla temas etmekten çekiniyorlardı. Okul çocuklarının Gogol'e karşı olan bu tutumlarını, biraz da onların sosyal kökenleriyle açıklamak gerekir. Çünkü okuldaki öğrencilerin büyük bir bölümü yüksek aristokrasiye mensuptu. Oysa Gogol aristokrat değildi. Ömrünü çiftlikte geçirmiş kaba bir derebeyi çocuğu idi.

Gogol'ün okul arkadaşlarından birisi, yazdığı okul yaşamına ait bir mektubunda Gogol hakkında şunları söylüyor:

“Yaradılış bakımından duyarlı olan Gogol, bizim kendisine karşı olan durumumuzu çok iyi anlıyor, bundan ötürü de bizimle temas etmek istemiyordu. O, okulda ancak sosyal durumları bakımından kendi dengi olan çocuklarla düşüp kalkıyor, Nijni pazarındaki tüccarlarla ahbablık ediyordu.”

Gogol, aristokrat arkadaşlarının alaylarına daha keskin alaylarla karşılık veriyor, sözlerine karşı gösterdiği hazırcıevaplıkla onları hayretlere düşürüyordu.

Bir gün yaptığı bir kabahatten ötürü kendisine verilmek istenen cezadan kurtulmak için deli taklidi yaptı ve hastaneye kaldırıldı.

Derslerine çalışmadığı için Gogol okulun iyi bir öğrencisi sayılmıyordu. Gogol'ün durumu hakkında babasına mektup yazan okul müdürü şunları söylüyordu:

“Oğlunuzun ara sıra tembellik etmesinden ötürü çok üzgünüm; istediği ve çalıştığı zamanlar pekâlâ diğer arkadaşları kadar başarılı olabiliyor. Bu da, onun zeki olduğunu gösterir.”

Gogol, okuldaki derslerden ancak resme merak sarmıştı. Resimdeki başarıları büyüktü. Genellikle Gogol'ün okuldan edindiği yararlar sınırlıydı: Biraz dil öğrenmiş, öğretmenlerinden birinin özel dikkati sonucunda kendisinde felsefeye bir sempati uyanmıştı. Gogol, okuldan çok okul dışındaki okumasından yarar gördü.

Gogol, büyük bir ilgiyle o zamanki edebiyat akımlarını izliyor-du. Puşkin'i tapınırcasına severdi. O sıralarda bölüm bölüm çıkmakta olan Puşkin'in *Yevgeni Onegin* adlı manzum eserini çılgin

bir sevinçle okudu. Gogol özellikle şiire çok düşküncü, ilk edebî yazılarını şiir halinde yazdı. O zamanlar okulda çıkarılmakta olan elyazması dergilerden *Yıldız* ve *Edebiyat Ortamı* dergilerine düzenli olarak yazı verirdi.

Yıldız dergisi için yazdığı “Tverdislaviç Kardeşler” adlı romantik hikâyesi ne yazık ki bulunamamıştır.

Gogol’ün sanatı daha okul sıralarında belirmeye başlamıştı. Mizahi yazılarda belirgin bir başarı gösteriyordu. Çeşitli arkadaşları hakkında yazdığı taşlamalar dikkate değer yazılardı. Özellikle Nijni kentinin yaşamı hakkında çok ilginç mizahi yazılar yazdı. Bu yazılarında Nijni sosyetesinin çeşitli sınıflarına ait çok karakteristik tipler yarattı. Yazık ki bu yazıların hiçbirisi bugün elimizde bulunmuyor.

Gogol okul sıralarında iken tiyatroya da büyük bir sempati duymaya başladı. Okulda, öğrencilerin hazırlayıp temsil ettiği piyeslerde Gogol hem aktör, hem rejisör, hem de dekoratördü; piyeslerin özellikle komik rollerini büyük bir yetenekle oynardı. Gogol’ün oyunu sıradan bir taklit değildi. Bu oyunlarda geniş ölçüde gerçekçi bir yaratıcılık da göze çarpıyordu.

Gogol’ün oyunculuk yeteneği hakkında bir arkadaşı şunları anlatır:

“Bir gün sınıfta oturuyorduk. Ansızın içeriye sarsak bir ihtiyar girdi. Sırtında gocuk, başında deriden bir şapka vardı. Çizmeleri çamur içinde idi. İhtiyar, sopasına dayana dayana kendisini güç bela sandalyelerden birine bıraktı. Öksürmeye, tıksırmaya başladı. Sonunda bu öksürük öyle bir hal aldı ki, herkes ihtiyarın ölmek üzere olduğuna inandı. Ama birdenbire, ondan beklenmeyen bir hareket, bize ihtiyar rolündeki Gogol’ü tanıttı.”

Aktörlük sanatı her şeyden önce büyük bir gerçekçilik ister. Bu gerçekçiliğin yaratılabilmesi için de güçlü bir gözlem yeteneğine ihtiyaç vardır. Gogol’de gözlemlene sanatı âdeta bir alışkanlık haline gelmişti. Gogol fırsat buldukça kente iner, çarşı pazar dolaşır, satıcılarla yarenlik eder, köşeyi bucağı gözden geçirir, pa-

zara gelen köylülerle tanışır, onlarla ahbaplık ederdi. Gogol'ün buradaki gözlemleri ona edebî yaratıcılığı için büyük bir malzeme verdi.

Babasının Ölümü

Gogol, aynı yaştaki arkadaşlarından daha çabuk geliyordu. İçinde yaşadığı yaşam koşullarına eleştiren bir gözle bakmasını çabuk öğrenmişti. Nijni'nin ve ora derebeylerinin dar ve sınırlı yaşayışlarını incelerken kendi önünde de buna benzer tekdüze bir yaşam biçimi durduğunu düşünerek şiddetle üzülmeye başladı. İşte bu andan itibaren Gogol'de gelecekle ilgili kaygılar baş gösterdi. 1825 yılında babası ölünce kaygıları daha da arttı. Çünkü artık Gogol aile reisi olmuştu.

Gogol, ortaöğreniminin bitmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Bundan sonra da, kendisi için daha geniş ilerleme olanakları olan Petersburg'a gitmek amacındaydı. Nijni'de kaldığı her gün onun için dayanılmaz olmaya başladı.

Gogol'ün 1827 yılı Haziran'ında yazdığı bir mektup, onun o anlardaki ruhsal durumunu göstermesi bakımından oldukça ilgi çekicidir. Çok uzun olan bu mektubunda Gogol, özetle duygularını şöyle anlatır:

“...Burada konuşacak tek bir kimse bulamıyorum. Boş ve anlamsız Nijni'de bir öksüz gibiyim. Gelecek yılı burada nasıl geçireceğimi düşünerek şimdiden üzüliyorum... Zaman zaman Petersburg'da, Neva kıyısındaki bir odada bulunduğumu varsayarak, bu düşle avunuyorum... Bilmiyorum, bu düşler günün birinde gerçekleşecek mi?”

Gogol en sonunda 1828 yılı Haziran'ında Nijni ortaokulunu bitirdi. Aralık ayına kadar annesinin yanında, Vesilyevka'da kaldı. Sabırsızlıkla Petersburg'a gitme gününün yaklaşmasını beklemeye başladı. Bu özlenen gün de bir türlü gelmiyordu. Kâh parasızlık, kâh arzu edilen tavsiyelerin bulunamaması bu gidişi sürekli geciktiriyordu.

Sonunda bu beklenen gün geldi çattı. Gogol aynı yıl içinde okul arkadaşı Danilevski ve kölesi Yakim’le birlikte Petersburg’a hareket etti.

Petersburg’a gitmek için Moskova’dan geçmek gerekiyordu. Ama gerek Gogol, gerek Danilevski, büyük bir kent ve hükümet merkezi olan Petersburg’un kendi üzerlerinde bırakacağı ilk etkiyi ona benzer bir kentle bozmamak için Belarus üzerinden gitmeyi yeğlediler.

İki arkadaş, bütün yol boyunca derin bir heyecan içindeydi. Sabırsızlıkları her dakika artıyordu. Sonunda epey uzun süren bir yolculuktan sonra bir akşam, uzaktan Petersburg’un ışıklarını gördüler. Müthiş soğuğa rağmen, Gogol, kenti bir an önce görebilmek için zaman zaman arabadan sarkıyor ve dakikalarca öyle gidiyordu.

Petersburg’da

Gogol, Petersburg’da derin bir düş kırıklığına uğradı. Kent, taşralı öğrenciyi soğuk karşıladı. Hayalinde “fikir ve sanat merkezi” olarak büyüttüğü Petersburg, bürokratik ve tuhaf yaşam biçimiyle Gogol’ü şaşırttı. Gogol’ün kendilerinden kaçtığı o taşralı, o basit insanlar, burada da adım başında karşısına çıkıyordu.

Gogol, Petersburg’dan annesine yazdığı ilk mektupta kent hakkındaki izlenimlerini şöyle kaydeder:

“Petersburg’u hiç de umduğum gibi bulmadım. Ben onu çok daha güzel, çok daha görkemli canlandırırdım gözümde.”

Kente gelir gelmez yaşamını kazanmak zorunda olan Gogol, Petersburg’un güzelliklerini elbette fark edemedi. Getirdiği bir yılın tavsiye mektubundan hiçbir yarar göremedi. Gogol’ün sıcak ve romantik coşkusu, başkentin bürokrat memurlarının soğukluğu karşısında kayboluyordu. Yavaş yavaş Petersburg’u da hüznü ve üzüntülü bir kent olarak görmeye başladı

Gogol yine o sıralarda annesine yazdığı bir başka mektubunda şunları söylüyordu:

“Burada hiç umulmayan bir sessizlik var. Halkın ruhunda hiç-bir coşku eseri görülüyor. Herkes, bütün memurlar, ancak kendi işinden söz ediyor.”

Çiftlikteki rahat köşk yaşantısından sonra, Petersburg’un dördüncü kat odalarından birinde oturmak zorunda kalması Gogol’e pek acı geldi. Oturduğu odanın bulunduğu ev çok kalabalıktı. Annesine yazdığı mektupta, Gogol, evini ve odasını şöyle anlatır:

“Oturduğum evde iki erkek, bir kadın terzi, bir ayakkabıcı, bir çorapçı, bir lehimci, bir boyacı ve tabelacı, bir pastacı ve şekerçi, dahası bir de ebe var. Böyle bir evin her odasının kapısında bir sürü yazılı tabelanın bulunmasını, tabii, tuhaf görmezsin!..”

Gogol, Petersburg’un yaşam pahalılığından da şikâyetçiydi. Mektubunun bir başka yerinde buna dair şunları yazıyordu:

“Buradaki yaşayışımız bir domuz yaşayışından farksız. Günde ancak bir kez çorba ve lapa yiyebiliyoruz. Her şey müthiş pahalı. Yalnız su ve odun için ayda seksen ruble vermek zorundayım... Burada patates tane ile satılıyor.”

Gogol’un evinden getirdiği paralar çabuk tükendi. Yine iyi kalpli anacığına başvurdu. Bütün didinmelerine rağmen bir türlü iş bulamıyordu. Sonunda aktör olmaya karar verdi. Sınava girdi. Ama Gogol’un gerçekçi hareketleri, okuyuşundaki sadelik, yapmacık hareketlere alışmış olan tiyatro yöneticilerinin hoşuna gitmedi. Bu yüzden aktör olmak umudu da suya düştü. Darda kalan “taşralı öğrenci” en sonunda şansını edebiyat yolunda denemeye karar verdi.

İlk Edebî Yazısı

Gogol, 1829 yılında V. Alof takma adıyla “Hans Kühelgarten” adlı manzum bir hikâye yayınladı. Hikâyenin başında, sözde yayımcı tarafından yazılmış gibi gösterilen bir de önsöz vardı. Oysa bu önsöz de Gogol’ündü. Yayımcı bu önsözünde, bu manzum hikâyenin on sekiz yaşında bir gence ait olduğunu söylüyor ve bu genç yeteneği okuyuculara tanıtmaya aracı olmaktan “gurur” duyduğunu ekliyordu.

Hikâyenin konusu Alman yaşamından alınmıştı. Olay köyden kente gelen ama kentte düş kırıklığına uğrayan Hans'ın ruh mücadelesi çevresinde dönüyordu.

Hans ünlü olmayı, dünya ölçüsünde işler yapmayı düşleyen bir gençtir. Arzularının gerçekleşmesi için sakın köyünü bırakarak gizlice kente gelir. Ama kentte tam bir düş kırıklığına uğrar. Orada aradığını, umduğunu bulamaz. Gerçeğin sert ve acımasız yüzüyle karşılaşır. Eski dinginliğine, aile mutluluğuna kavuşmak için tekrar köyüne döner.

Hans, Gogol'ün ta kendisidir. Kente gelen Hans'ın düş kırıklığıyla Petersburg'a gelen Gogol'ün düş kırıklığı arasında derin bir benzerlik vardır.

Manzum hikâyenin çıkışı Gogol'ün umduğu etkiyi yapmadı. Eleştirmenler buna şiddetle hücum etti. Bu durumdan cesareti kırılan Gogol piyasaya çıkardığı kitapları topladı. Yaşamının sonuna kadar da bu manzum hikâyenin altındaki V. Alof imzasının kime ait olduğunu söylemedi. Ancak Gogol'ün ölümünden sonra, yazarın arkadaşlarından Prokopoviç aracılığıyla bu V. Alof'un kim olduğu öğrenildi.

İş bulamamanın üzerine gelen bu son darbeden sonra, Gogol, büsbütün yıkıldı. Kendi deyimiyle kendi kendisinden kaçmaya, bütün çevresini unutmaya çalıştı. Biraz avunmak için bir Avrupa gezisi yapmaya karar verdi.

Gogol Avrupa'da çok kalmadı. 1829 yılı Temmuz'unda gitti, aynı yılın 22 Eylül'ünde Hamburg yoluyla geri döndü. Ama bu gezi onun için yararlı oldu. Bozulan sinirleri biraz yatıştı. Tekrar iş aramaya başladı. Ancak, bu kez eski hayalciliğini bırakmış, daha alçakgönüllü, daha gerçekçi bir tutum almıştı.

Sonunda bazı tavsiyelerin yardımıyla 1829 yılı 1 Kasım günü bakanlığın birinde otuz ruble aylıklı küçük bir iş buldu. Ne var ki, bu para ile geçinemedi. Daha bol kazançlı bir iş bulmak üzere, girişinden dört ay sonra bu işinden ayrıldı. Ancak 1830 yılı Nisan'ında yeni bir iş bulabildi. Bu yeni işinden ayda elli ruble almaya başladı. Kısa bir zaman sonra maaşı arttı.

Çiftlik Geceleri

Gogol bir yandan işine devam ederken öbür yandan da edebiyatla uğraşıyordu. Kitap eleştirileri, makaleler yazıyor, *Dikanka Dolayındaki Çiftlik Geceleri* için materyal topluyordu. 1830-31 yıllarında yayınladığı iki hikâye oldukça başarı kazandı. *Edebiyat Gazetesi*'ni çıkaran şair Delvig aracılığıyla şair Jukovski ile Pletnev'le tanıştı ve onun aracılığıyla bir enstitüye öğretmen oldu.

Gogol, yine Pletnev aracılığıyla Puşkin'le tanıştı. Bu değerli dostlarının yardımlarıyla zengin aristokrat aileleri yanında özel dersler verme olanağını buldu.

Gogol 1831 yılı Mayıs'ında, Türkçemizde *Çiftlik Geceleri* adıyla tanınan Ukrayna yaşamına ait bir kısım hikâyelerini hazırlamış bulunuyordu. Pletnev'in tavsiyesiyle bunları aynı yılın eylülünde takma ad altında yayınladı. *Dikanka Dolayındaki Çiftlik Geceleri* adını taşıyan bu hikâyelerin birinci bölümü bir önsöz ile dört hikâyeden oluşuyordu. Bu kitabın çıkışı, bütün edebiyat meraklılarının dikkatini Gogol üzerine çekti. Hikâyeler çok beğenildi. Özellikle Puşkin bunları çok takdir etti.

Gogol 1832 yılında *Çiftlik Geceleri*'nin ikinci bölümünü de yayınladı. Bu ikinci bölüm de birincisi gibi bir önsöz ile dört hikâyeden oluşmuştu.

Çiftlik Geceleri'nin ikinci bölümünün çıkışı Gogol'ün ününü büsbütün artırdı. Yıllardan beri başarısızlığa uğrayan Gogol, ilk kez, ün halesinin başında dolaştığını hissetti. Hikâyelerin birinci baskısı çabucak tükendi. *Çiftlik Geceleri*'ndeki hikâyelerin en büyük özelliği bunların *idylque* bir nitelik taşımaları idi. *Çiftlik Geceleri*'nin birinci bölümündeki *Mayıs Gecesi* ile *Soroçin Fuarı* Gogol'ün kır yaşamı betimlemelerine güzel bir örnek oluştururlar. Hrapçenko, *Gogol* adlı kitabında diyor ki:

"*Çiftlik Geceleri*'nde Kazakların toplumsal ve aile yaşamlarına ilişkin çözümlemeler aramak boştur. Gogol burada, sadece, bahtiyarlık, neşe, sevinç manzaraları yaratmaktan ileri geçmek istememiştir. *Mayıs Gecesi*'ndeki Galya ile Levko tipleri, idealize edilmiş

romantik tiplerdi. Bu çiftin, mitolojik Ukrayna gecesi fonunda betimlenen aşkı da, yine idealize edilmiş bir aşktır.”

Mayıs Gecesi’nde Ukrayna gecelerini, Ukrayna semasını, Ukrayna mehtabını anlatan Gogol, *Soroçin Fuarı*’nda güneşli “Küçük Rusya”yı, oradaki mutlu ve gönençli insanları betimlemektedir. Bütün *Çiftlik Geceleri*’nde göze batan en büyük özellik her şeyin, abartılı bir renk, bir ışık tufanı altında gösterilmesidir.

Çiftlik Geceleri’nin ikinci özelliği, hikâyelerdeki olayların gerçek kahramanları yanında, mitolojik, doğaüstü, fantastik birtakım güçlerin rol almalarıdır. Yine Gogol adlı kitabında Hrapçenko diyor ki:

“Gogol’ün *Soroçin Fuarı*’nda yarattığı fantastik dünya, özellikle *Çiftlik Geceleri*’nin ikinci bölümünde apaçık göze çarpmaya başlar... Burada yazara, dünyadaki olayların birçoğu tuhaf, olağanüstü, anlaşılmasız bir belirti olarak görünür. İnsanların normal yaşantısı içine anlaşılmasız birtakım olaylar karışır... Bu olaylar yaşamın normal akışını bozar... Orada bir karışıklık yaratırlar... İnsanlar bu anlaşılmasız olayların esiridir... Bu doğaüstü olaylar, buralardaki insanları yönetir.”

Mirgorod ve Petersburg Hikâyeleri

Gogol *Çiftlik Geceleri*’nden sonra art arda en güzel yazılarını yazmaya başladı. *Mirgorod* ve *Petersburg Hikâyeleri* (1834-1835) bu dönemin ürünleridir.

Mirgorod da iki bölümden oluşuyordu. Birinci bölümde “Eski Zaman Derebeyleri” ve “Taras Bulba” hikâyeleri; ikinci bölümde ise “Viy” adlı hikâye ile “İvan İvanoviç, İvan Nikiforoviç ile Nasıl Bozuştı?” adlı hikâyeler vardı.

Mirgorod ve *Petersburg Hikâyeleri*, Gogol’ün edebî gelişiminde kararsızlığı anlatan bir dönemdir, bir dönüm noktasıdır. *Mirgorod*’da “Viy” gibi baştanbaşa fantastik bir ruh ile dopdolu bir hikâyenin yanında “Taras Bulba” gibi Kazakların tarihine ait

bir uzun hikâye, âdeta gerçekçiliğin şaheseri sayılan “Eski Zaman Derebeyleri” gibi başka hikâyeler vardır. Gogol’ün yaşama olan romantik bakışıyla gerçekçi bakışı arasındaki çarpışma burada son bulur.

Gogol *Mirgorod*’dan sonra gerçekçiliğe doğru son hızla yol almaya başladı. Çeşitli tarihlerde yazdığı ve ilk kez *Arabesk* adı altında bazı yazışmalarla birlikte yayınladığı *Petersburg Hikâyeleri* ufak bazı istisnalarla, gerçekçi yazılar kategorisine girebilirler. *Petersburg Hikâyeleri*’nin en ilginç ve en güzelleri: “Neva Caddesi”, “Bir Delinin Hatıra Defteri”, “Burun”, “Portre”, “Kaput”, “Kolyaska”, “Roma”dır.

Gogol’ün “Kumarbazlar” ve “Evlenme” adlı komedileri de bu dönemin ürünüdür. Gogol yine bu sıralarda “Toprak ve İnsanlar” adı altında üç ciltlik büyük bir tarih kitabı yazmayı tasarladı. Ukrayna tarihi için malzeme toplamaya başladı.

Gogol’ün bu hummalı çalışması dört yıl kadar sürdü. O artık 1839 yılında kendine edebî bir ün kazandıran bütün önemli eserlerini ya yaratmış ya da yaratmak üzereydi. Bundan sonra yaptığı şey, bu dört yıllık dönem içinde yazdıklarını bütünleştirmek veya tasarladıklarını kaleme almaktan ibaret olmuştur.

Üniversite Profesörlüğü

Yalnız edebî etkinlik Gogol’ü doyurmuyordu. Gogol, bilime karşı da büyük bir merak duyuyordu. Üniversitede profesör olmak onun için bir ideal haline gelmişti. Sonunda 1834 yılında Petersburg Üniversitesi genel tarih profesörlüğüne atandı. Ama bütün iyi niyetine rağmen Gogol’de bir üniversite profesörü olmak için gereken bilimsel temel yoktu. Daha ilk dersinde bunu kendisi de fark etmişti.

O zamanlar üniversitede öğrenci olan İ. S. Turgenyeve, anılarında, Gogol’ün üniversite profesörlüğü hakkında şu satırları kaydeder:

“Gogol iki dersine gelirse, kesinlikle üçüncü dersine gelmezdi. Kürsüye çıktığı zaman doğru dürüst konuşmaz, âdeta birbiriyle

bağlantısız, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanırdı. Biz hepimiz, onun tarih konusunda hiçbir fikri olmadığına kanaat getirmiştik. Tarih sınavında, bütün sınav boyunca sözde dışı ağrıyormuş gibi yüzünü mendille bağlamış, bir kez bile ağzını açmadan dersin sonuna kadar öylece oturmuştu... Durumunun komikliğini kuşkusuz kendi de çok iyi anlamıştı.” Profesör A. V. Nikitenko, anılarında, bu konuda şunları kaydeder:

“Gogol üniversitede çok kötü ders veriyor, öğrencileri karşısında, âdeta gülünç bir duruma düşüyordu. Okul yönetimi, öğrencilerin böyle durumlarda öğretmenlerine yaptıkları kötü şakalardan birini Gogol’e de yapmalarından korkuyordu...”

Gogol profesörlükten ayrıldıktan sonra yeteneksizliği öne sürülerek aleyhinde bir sürü dedikodu yapıldı. O zamanki edebiyat çevreleri, Gogol’ün üniversiteye profesör olmakla başından büyük bir işe girdiğini iddia etti.

Ama sonradan ele geçen Gogol’e ait birçok belge, o zamanlar Gogol’ün bilimsel yetersizliği konusunda ileri sürülen bu iddiaların pek de yerinde olmadığını gösteriyor. Gogol’ün bir üniversite profesörü olmak için gerektiği kadar esaslı bir hazırlık yapmadığı bir gerçektir. Ama Gogol’ün, tarih dersinde o zamana kadar izlenen ve bütün tarihi olayların gelişimini kahramanlara, padişahlara, krallara, bir kelime ile kişilere bağlayan yöntemi değiştirerek yerine yepyeni bir yöntem koymak istediği de bir olgudur. Gogol’ün sonradan ele geçen elyazılarında tarih anlatıları için hazırladığı notlar da bulunmuştur. Bu notlarına bakarak, Gogol’ün tarihî olayların oluşumunda ekonomiye, ticarete, güzel sanatlara, aile yaşamına ve ahlaka büyük bir yer ayırdığı anlaşılmaktadır.

Gogol, üniversite ile ilişkisini kestikten sonra kendini tamıyla edebiyata verdi.

Puşkin ve Gogol

Gogol yazmaya yeni başladığı zamanlar, Puşkin çoktan dünya ölçüsünde ün kazanmış bulunuyordu. Puşkin’le Gogol’ün tanış-

ması, 1831 yılı Mayıs'ında meydana geldi. Puşkin, Gogol'e yapılan saldırıları önlemek için onu koruması altına aldı. Gogol hakkında açık bir mektup yayınlayarak *Çiftlik Geceleri*'ni övdü. 1831 yılı sonlarına doğru Gogol'le Puşkin arasında esaslı bir dostluk kuruldu. Gogol, basmadan önce her eserini Puşkin'e göstermeye, onun fikirlerini almaya başladı. Gogol 1834 yılında bir eserinin önsözünü incelemesi için Puşkin'e gönderirken, ilıstirdiği mektubunda Puşkin'e şunları yazıyordu:

"Gönderdiklerimi incelemenizi rica ederim. Hoşunuza gitmeyen bir yere rastlarsanız hemen oracıkta mürekkeple çiziniz!"

Gogol, her yeni eser yazdığında ikişer nüshasını Puşkin'e gönderir ve şöyle bir mektup ilıstirirdi:

"Size kitabımdan iki tane gönderiyorum. Birisi sizin içindir. Formaları dağınık olan öbürü ise kendim içindir. Siz bana ait olanı okuyunuz ve elinize kalemi alarak yanlış bulduğunuz ve beğenmediğiniz yerleri hemen çiziniz!"

Gogol, Puşkin'le ilışkileriyle ilgili yazdđı bir yazısında, Puşkin olmasaydı kendisinin belki de yazarlık yaşamından bile çekileceğini, çünkü ilk yazdđı yazıları sırf kendini eğlendirmek için yazdđını kaydederek diyor ki:

"Beni işe ciddi olarak sarılmaya zorlayan, beni büyük bir eser yazmam için yüreklendiren Puşkin'dir."

Müfettiş

Gogol, 1834 yılında başıladığı *Müfettiş (Revizör)* komedisini 1836 yılında bitirdi. Bunu büyük bir güçlkle tiyatroya kabul ettirmeyi başıardı. Komedi ilk kez 1836 yılı 19 Nisan'ında Petersburg'da oynandı ve büyük bir başarı kazandı. Ancak hükümet çevrelerinde kötü bir etki bıraktı. Yüksek memurlardan çoğu komedinin aleyhinde konuşmalarda bulundular. Hatta bizzat çar bile eseri beğenmediğini söyledi. O zamanın tanınmış soylularından biri şöyle dedi:

"Gogol, Rusya'nın düşmanıdır; onu zincire vurup Sibirya'ya sürmek gerekir."

Zamanın ediplerinden ve yüksek memurlarından V. J. Panayef *Revizör* komedisinin oynanmasına izin verildiği için oldukça hiddet gösterdi. Bütün sağ basın, şiddetle Gogol aleyhinde yayına başladı. Komediye, “Rusya’nın sosyal düzenini korumaya memur devlet aygıtını karikatürize eden bir eser,” diye tanımladılar. Oysa gerçekte *Müfettiş*, Gogol’ün *Ölü Canlar*’dan sonra en büyük, en gerçekçi eseridir. Çarlığın ve sağ basının Gogol’e bu şiddetli hücumları, yapıtın değeri hakkında en güzel kanıttır.

Bütün bu hücumlardan ürken Gogol, Avrupa’ya gitmeye karar verdi.

Avrupa’ya İkinci Gezi

Gogol, 1836 yılı 6 Haziran’ında ikinci kez Avrupa’ya gitti. Avrupa’da 1836 yılından 1848 yılına kadar, yani on iki yıl kaldı. Bu sırada, kısa aralarla bir iki kez Rusya’ya gelip gitti.

Avrupa’da kaldığı sürece, hummalı bir şekilde *Ölü Canlar* eserini hazırladı. Puşkin’in ölüm haberini de (1837) Avrupa’da iken aldı. Bu haber ona pek dokundu. 1837 yılı Mart’ında Roma’dan Pletnev’e yazdığı bir mektubunda, Puşkin’in ölümü hakkında duygularını şöyle kaydediyordu:

“...Puşkin’in ölümüyle, benim için yaşamın bütün tadı kaçmış bulunuyor. Puşkin’in esiniyle yazmakta olduğum *Ölü Canlar*’ı artık yazamayacak bir haldeyim. Elime birkaç kez kalemi aldığım halde her seferinde kalem elimden düştü... Puşkin’in bu esere ne kadar sevineceğini düşünerek avunuyordum. Şimdi ise Puşkin’in övgüsünden yoksun kalacağım. Artık benim için bu eserin ne değeri var? Hatta yaşamın bile benim için hiçbir değeri kalmadı.”

Buna rağmen Gogol kısa bir aradan sonra yine *Ölü Canlar* üzerinde çalışmaya başladı.

Ölü Canlar

Gogol, *Ölü Canlar*’ın birinci cildini 1835 yılında yazmaya başladı; ancak yedi yıl sonra, yani 1843 yılında bitirdi. Eser o yıl basıl-

dı. *Ölü Canlar*'ın çıkışı da *Müfettiş*'in çıkışı gibi Rusya ölçüsünde büyük yankı uyandırdı. Eserin leh ve aleyhinde birçok yazı yazıldı. O çağın en büyük eleştirmenlerinden Hertzen *Ölü Canlar*'ı okur okumaz: "Bu eser bütün Rusya'yı sarstı!" hükmünü verdi. Yine o dönemin büyük eleştirmenlerinden Belinski: "Bu, sosyal bir eserdir; muazzam bir edebî eserdir!" fikrini ileri sürdü. Bir başka eleştirmen de, "*Ölü Canlar* Rusya'yı korkuttu!" dedi. Bu fikir, gerçeğe en uygun görüştü. *Ölü Canlar* gerçekten Çarlık Rusya'sını korkutmuştu. Gogol bu eseriyle toprak köleliğinin en kötü yanlarını gösterdi. Onunla alay etti. İşte çarlık Rusya'sını korkutan da bu idi. Gogol *Ölü Canlar*'da en doğal olayların, en normal insanların gülünç taraflarını göstermesini bildi. Gogol burada düşlerindeki gibi değil, gördüklerini yazdı.

Ölü Canlar'ın ismi bile çarlık sansürünü aylarca düşündürdü. Eserin çıkışına izin verilip verilmemesi hakkında uzun zaman bir türlü karar verilemedi. Çarlık sansürünün, dolayısıyla çarlık rejiminin bu eser hakkındaki görüşlerini anlayabilmemiz için, Gogol'un 1842 yılında Pletnev'e yazdığı şu mektubu okuyalım:

"Sansür kurulunun başkanı kitabın adını duyar duymaz 'Hayır!' diye bağırır, 'Ben bu eserin çıkışına asla izin veremem. Ruhlar ölümlü olamaz. Ölü ruh yoktur. Ruhlar her vakit bakidir.' Sonunda, sansür kurulu üyeleri söz konusu ruhların nüfus kütüklerindeki 'can'lar anlamına geldiğini, bu adla gizli nüfus veya ölmüş kimselerin kaydının anlatıldığına başkanı zorlukla inandırabildiler. Başkan bunu öğrenince, eskisinden daha beter itiraza başladı: 'Hayır,' dedi, 'ben buna hiç taraftar değilim. Bu eser doğrudan doğruya toprak köleliği rejimi aleyhine yazılmıştır.' Eseri baştanbaşa okumuş olan kurul üyelerinden biri, eserde toprak köleliğinden söz bile edilmediğini temin etti. Eserin, ölmüş bazı toprak kölelerinin nüfuslarını satın alarak bunları canlı imişler gibi gösteren Çiçikof isminde birinin gülünç serüvenini aktarmaktan ileri geçmediğini anlattı..."

Sağlığı

Gogol, daha küçüklüğünden beri sağlığı bozuk biriydi. Son zamanlarda ise sağlığı büsbütün bozulmuştu. Çevresinin ve ailesinin ona verdiği kötü terbiye, özellikle bu anlarda kendini kuvvetle göstermeye başladı. Büyük yazar, kendisinde binbir hastalık olduğu kuruntusuna kapılıyor, bir doktordan öbür doktora koşuyordu. Hasta ve sakat bedeninin ruh hali de genel durumu ile birlikte gittikçe bozuluyor ve bu durum onu mistisizme sürüklüyordu. En büyük avuntuyu dinde ve dindarlıkta görmeye başladı. Durmadan dinsel kitaplar okuyordu.

Gogol'ün Avrupa'da, içinde yaşadığı dar ve kapalı çevre, çevresini saran gerici ve yobaz birtakım insanlar onu büsbütün berbat ediyor, ondaki mistisizmi büsbütün kuvvetlendiriyorlardı. Gogol bu kokmuş çevrenin etkisi altında, o zamana kadar yaptığı edebî çalışmanın baştanbaşa anlamsız ve günahkâr bir çalışma olduğuna inandı.

Arkadaşlarımla Yazışmalarımdan Seçilmiş Parçalar

Gogol, hastalığını kökünden kazımak için şimdiye kadar yaptığı bu günahkâr faaliyetini telafi etmek gereğine inandı. Bunun sonucunda *Arkadaşlarımla Yazışmalarımdan Seçilmiş Parçalar* adlı kitabını çıkardı. Bu kitap, Rus edebiyatında o zamana kadar çıkmış kitapların en yobazı, fikir itibarıyla en gerisi idi. Bu kitabın çıkışına kadar toprak köleliği rejimini, Nikola Rusya'sını mahkûm eden sanatkâr Gogol, bu kitabıyla toprak köleliğini savunan gerici filozof Gogol olarak sahneye çıktı. Gogol bu kitabıyla, o zamanlar Rusya'da hüküm süren adaletsizlikten ve haksızlıktan boğulan insanlara sabır ve tevekkül, Allah'a iman ve dindarlık tavsiye ediyordu. Bu kitaba göre, memleketteki fenalıklar ne kadar büyük olursa olsun çarlık rejimi bir kaya gibi sağlam olarak kalmalıdır; çünkü bu rejim bizzat Allah'ın yapısıdır.

Bu kitabın çıkışı, Gogol'ün en yakın dostları arasında bile büyük bir hoşnutsuzluk uyandırdı. Belinski ateşli bir yazı ile Gogol'e hücum etti. Belinski yazısında şunları söylüyordu:

“İkiyüzlülük ve ahlaksızlık din maskesi altında bir gerçek diye ileri sürülürken ağzımızı kapayamayız! Rusya kurtuluşunu mistisizmden, dinden beklemiyor. Kültürden bekliyor. Ona vaizler (o bunları çok dinledi) dualar (o çok dua etti) gerekli değil. Ona gereken kitlelerin uyandırılmasıdır... Bugün Rusya'yı ilgilendiren en canlı ulusal sorunlar, toprak köleliği rejiminin yıkılışı, fiziksel işkencenin kaldırılışıdır. İşte böyle bir anda, olağanüstü güzel eserleriyle bir zamanlar Rusya'yı uyandırmaya çalışan, ona bilinç aşılayan büyük Gogol, şimdi de karşımıza bir din kitabıyla çıkıyor. Din adına, İsa adına, kilise adına bize sesleniyor. Derebeylerine, köylüleri nasıl daha iyi soyabileceklerini, onlara nasıl küfür edeceklerini öğretmeye kalkıyor...”

Belinski bu yazısında Gogol'ü “Din ve kırbaç vaizi” “Cehaletin Peygamberi” sözleriyle adlandırıyordu.

Gogol, gerek Belinski'nin bu yazısından, gerek kitabın çevrede uyandırdığı genel hoşnutsuzluk ve dedikodulara çok üzüldü. O sıralarda şair Jukofski'ye yazdığı bir mektupta, “Âdeta kendimden utanıyorum!” diyordu.

Gogol kendisini savunmak istedi. Ama bunun olanaksızlığını anlayarak hatasını kabul etmekten başka çare göremedi...

Ölümü ve Ölü Canlar'ın İkinci Cildi

Bütün bu gürültüler *Ölü Canlar*'ın ikinci cildinin hazırlanmasını da geciktirdi. Gogol, *Ölü Canlar*'ın ikinci cildini daha 1840 yılında yazmaya başlamış ve 1842 yılında bitirmişti. Ama bu arada geçirdiği derin bir ruhsal bunalım sırasında eserinin müsveddelerini yok etti. Kısa bir zaman sonra yeniden yazmaya başladı. Ne var ki istediği gibi çalışmıyor, olumlu bir iş çıkaramıyordu... Avrupa'da uzun süre kalışı onu Rus gerçeğinden ayırmıştı. Fikri malzemesini artırmak için tekrar Rusya'ya dönmek gereğini duydu. Ama Rusya'ya dönmeden önce uzun zamanlardan beri düşle-

diği Kudüs gezisini yaptı. Buna rağmen aradığı “Ruh dinginliği”ni Kudüs’te de bulamadı. Geçirdiği iç bunalımlarla harap olmuş bir halde 1848 yılında Rusya’ya döndü. Bütün enerjisiyle *Ölü Canlar*’ın ikinci cildini hazırlamaya koyuldu. Ama onu yıkan ruhsal bunalımlar bir türlü yakasını bırakmıyordu. Çevresindekiler, hep o kara ruhlu yobazlardı.

Gogol bu sırada Matvey Konstantinovski adında gerici bir papazla tanıştı. Bu papaz Gogol üzerinde büyük bir nüfuz kazandı. Gogol, bu papazın etkisiyle hastalığına rağmen, bedensel perhize, oruçlara başladı. Bu arada (1849) *Ölü Canlar*’ın ikinci cildini bitirmiş bulunuyordu. Ama onu uzun süre yanında sakladı. 1852 yılı 10 Şubat’ında sansür edilmek üzere Metropolit Filaret’e göndermek istedi. Ama bu işe memur ettiği arkadaşı, bunu yapmaktan çekindi. Bunun üzerine Gogol kitabı yaktı. Hemen ertesi gün de yaptığı bu işten büyük bir pişmanlık duydu.

Ölü Canlar’ın ikinci cildi, yazarın ölümünden üç yıl sonra, yani 1855’te, Gogol’ün bir arkadaşında kalan müsveddelere dayanılarak yayımlandı. İkinci cildin 1889 yılında yapılan ikinci baskısı birincisinden daha iyi oldu. Gogol’ün, sonradan ele geçen bazı mektup ve belgelerine göre kitaba birçok not eklendi.

Gogol, 1852 yılı 21 Şubat’ında öldü.

Gerçekçiliği

Gogol’ün edebî gelişimi zikzaklarla ve çelişkilerle dopdoludur. Gogol, oldukça uzun süren dolambaçlı bir gelişme yolundan sonra gerçekçilikte, gerçekçi yöntemde karar kıldı. Gogol’ün gerçekçiliği, dönemin romantizmiyle mücadele ederek yetişti ve olgunluğa erişti. Gogol gerçekçiliği, feodalizmin yıkılışı anlarında ve bu yıkılışın bir yansıması olarak doğdu.

Gogol hakkında çok dikkate değer bir kitap yazan Hrapçenko, Gogol’ün gerçekçiliği için şunları kaydeder:

“Gerçekçiliğin yeni burjuva kültürünün bir ifadesi olduğu konusunda genel bir kanı var... Ama tarihin gelişme süreci içinde sorun hiç de bu kadar basit değildir. En geniş anlamıyla gerçek-

çiliğın, artık kapitalistçe üretim ilişkilerinin iyice sahneye çıktığı zamanlarda meydana çıktığına hiç kuşku yoktur.

Feodal görüş tarzının en karakteristik hatlarından birisi ‘ma-nevi dünya’ ve ‘ahiret dünyası’ adına maddi gerçeklerin ret ve inkârıdır.

İlk gelişme anlarında kapitalizmin, gerçeği ve gerçekçiliği bir bayrak olarak elinde taşıdığı su götürmez bir olgudur. Ama kapitalizmin doğuş anlarında gerçekçiliğe dört elle sarılması, gerçekçiliğın ancak kapitalizm ile beraber tarih sahnesine çıktığı anlamına hiç gelmez.

Kapitalizmin baskısı altında feodalce üretim ilişkileri koşulları altında da soyluların gerçekçiliği meydana gelir.

İşte Gogol’un gerçekçiliği, yeni yetişmekte olan kapitalizmin etkisi altında çatırdamaya ve yıkılmaya yüz tutan feodal üretim ilişkileri koşullarında meydana gelmiş bir soylular sınıfı, bir derebeyi gerçekçiliğidir.”*

Gogol, Puşkin’le aynı dönemde yaşadı. Gogol’un gerçekçiliği Puşkin gerçekçiliğinin etkisi altında ve ona eş olarak gelişti. Ama buna rağmen her ikisi arasında bir fark vardır.

Yeni sosyal ilişkilerin etkisi altında gelişen Puşkin, toplumun yüzyıllık uykusundan uyanışını yansıttı. Puşkin insan kişiliğini, insan yaşamını, insana neşe ve sevinç verebilen her şeyi terennüm etti. Puşkin hep ileriye, geleceğe baktı. İlerisini gördü. Puşkin, yazılarında hep ileriye adım atma eğilimi gösterdi. Yeni bir topluma doğru uçmak istedi.

Gogol ise Puşkin’den farklı olarak, sosyal bağları ve ailesel durumu dolayısıyla yeni filiz vermekte olan kapitalistçe üretim ilişkilerinin değil, yıkılmakta olan feodalce üretim ilişkilerinin gerçekçiliğini haykırdı.

Puşkin gerçekçiliği, olumlu gerçekçiliğın klasik bir örneği olduğu halde, Gogol’ünkü olumsuz gerçekçiliğın tipik bir örneğidir.

* Hrapçenko, *Gogol*, 1935. Sayfa 17-18-19. –çev.

Puşkin doğmakta olan bir toplumun şen ve mutlu yaşamını, Gogol ise ölmekte olan bir toplumun hastalıklı, iğrenç ve sakat yanlarını gösterdi. Kötüyü görmeden iyiyi anlamak olanağı yoktu. Puşkin’le Gogol birbirlerini tamamladılar.

Görüşleri ve Edebiyattaki Yeri

Hrapçenko’nun haklı olarak dediği gibi Rus klasik edebiyatında Gogol’dan daha karmaşık, daha “gizemli” bir yazar bulmak gerçekten çok güçtür.

Gogol bazı eserlerinde gerçekliğin dışına çıkan, doğa dışı fantastik tipler ve olaylar yaratan romantik bir yazardır. Ama buna karşılık aynı Gogol *Müfettiş* gibi *Ölü Canlar* gibi eserlerinde gerçekçiliğin şaheserlerini yaratan bir yazardır.

Gogol’ün görüşleri, toprak köleliği rejimini, feodalizmin esaslarını koruyan görüşlerdi. *Arkadaşlarımla Yazışmalardan Seçilmiş Parçalar*’ında Gogol, toprak köleliği rejiminin, Allah tarafından gönderilmiş bir rejim olduğunu kanıtlamaya çalıştı.

Öbür yandan aynı Gogol’ün eserleri, çağın devrimci demokratları elinde feodalizme karşı mücadele için keskin bir silah işlevini gördüler. Rus klasik edebiyatında Gogol’ün eserleri kadar ilerletici bir rol oynayan başka eserler bulmak cidden güçtür.

Gogol, Rusya’da feodalizmin yıkılmaya ve kapitalizmin kurulmaya başladığı o upuzun dönemin başlangıcında yaşadı. O dönemde, yarım yüzyıl süreyle feodalizmle kapitalizm çarpıştı. Bu çarpışma yalnız ekonomik alanda değil, politik ve kültürel alanlarda da baş gösterdi.

Gogol, önsözümüzün başında ayrıntılı olarak anlattığımız üzere, bağınaz bir derebeyi ailesinin çocuğu idi. Aldığı aile terbiyesi derebeyce ve mistikti. Bütün çocukluğu kapalı bir çevrede, köyde geçti. Bu yaşam biçimi onu, derebeyliğe, bağınazlığa bağladı.

Buna karşılık aynı Gogol, gittikçe baskısını artırmakta olan kapitalistçe üretim ilişkilerinin yaşam üzerindeki etkisini de gördü ve bilfiil yaşadı.

Gerici görüşleri Gogol'ü eski yaşam biçimine bağlarken, elindeki gerçekçi yöntem, farkına varmadan ona, beğendiği ve savunmaya çalıştığı o köhne yaşamın iğrençliklerini görmesine ve göstermesine yardım etti. Sanatçı Gogol'ün o büyük dramı işte burada, onun gerici görüşleriyle gerçekçi yöntemi arasındaki o organik ilişkide gizlidir.

Gözlerini mistik bir hava içinde yaşama yuman Gogol'ün büyüklüğü nerededir? Rus halkı Gogol'ü niçin bu kadar seviyor? Ona niçin bu kadar değer veriyor? Gogol hakkında tarafsız bir yargıya varabilmemiz için özellikle bu noktalara cevap vermemiz gerekir.

Şimdiye kadar birçok eleştirmen Gogol hakkında hüküm verirken, onu değişmez bir “bütün” olarak alır ve öyle yargıda bulunurlardı. Oysa Gogol son demlerinde, gerici bir yazar, toprak köleliği rejiminin bir koruyucusu olarak sahneye çıktı.

Gogol'ün yalnız bu tarafını görmek, onun çeşitli dönemlerdeki edebiyat etkinliklerini hesaba katmaksızın onun hakkında topyekûn hüküm vermek, onu kapkara bir yobaz olarak karşıma çıkarmaktan başka bir şey değildir. *Ölü Canlar*, *Müfettiş* gibi gerçekçilik şaheserlerini, *Dikanka Dolayındaki Çiftlik Geceleri* gibi neşe ve mizahın en güzel örneklerini yaratan Gogol'le daha sonrakı gerici Gogol'ü bir tek insan olarak görmek kadar feci bir yanlışlık olamaz.

Gogol edebî eserleriyle, yarattığı olağanüstü tiplerle koskoca bir çağın gereksinmelerine, isteklerine cevap veren bir adamdır. Gogol'ün yazmaya başladığı dönem, Rusya'da toprak köleliği rejiminin sarsılmaya, çatırdamaya yüz tuttuğu bir dönemdi. İşte Gogol, keskin mizahıyla, eşsiz gerçekçiliğiyle bu dönemin çürüklüğünü, kokuşmuşluğunu halkın önünde sergileyen en usta yazardır. Gogol kadar hiçbir yazar, o dönemin egemen sınıflarına mensup insan tiplerini bu kadar güçlü karikatürize edememiştir.

Ölü Canlar, Rusya'daki toprak köleliği rejiminin bir simgesi olarak yaşadı. Puşkin bu eseri okuduğu zaman, suratını ekşiterek, âdeta tiksintiyle:

“Rusya’mız meğer ne iğrençmiş!..” hükmünü verdi.

Gogol’ün en güçlü yanı gerçekçiliği idi. Gogol’ün yarattığı her tip aslına o kadar uyuyordu ki, onun eserlerini okuyan bir kimse korkmadan, düşünmeden Hertzen’in dediği gibi: “İşte ölü canlar, biz onları her adımda karşımızda görüyoruz!” diyebilirdi.

Gogol’ü üçüncü tabakanın bir yazarı olarak niteleyenler hiç de yanılmamışlardı. Gogol, yalnız malikânelerden, çiftlik yaşamından söz eden bir sanatçı değildi. Gogol, Rus kentlerinin iç çelişkilerini olağanüstü iyi belirtmesini “aynı yaşayış biçiminin birbirine karşı iki kutbunu” göstermesini bilen ince, zeki, kıvrak bir yazardı.

Gogol’ün ölümüne yakın anlarındaki görüşleriyle, ondan önceki sanatçı Gogol’ün görüşlerini birbirine karıştırmamak gerekir. Gogol, kendi siyasal görüşleri doğrultusunda gericiliği övüşüyle değil, çarlık rejiminin gerçeğini haykırışıyla büyüktür.

Biz gerici Gogol’ü değil, gerçekçi, büyük usta Gogol’ü seviyor ve beğeniyoruz.

Türkiye’de Gogol

Son zamanlara kadar Türkiye’de en az tanınan Rus yazarlarından biri de Gogol’dü. Gogol’ün bir yıl öncesine kadar henüz bir tek kitabı bile Türkçeye çevrilmemişti. Gogol’ün *Ölü Canlar*, *Müfettiş* gibi en değerli eserlerinin Türkçe çevirileri 1937 tarihini taşır.

Ölü Canlar: Gogol’ün iki cilt tutan bu en büyük ve en değerli eseri, Ragıp Rıfkı tarafından dilimize *Ölü Ruhlar* adıyla çevrilerek 1937 tarihinde İbrahim Hilmi Kitabevi tarafından yayımlandı.

Taras Bulba: Mirgorod’un birinci bölümüne giren iki uzun hikâyeden birisidir. Öğretmen Siracettin tarafından dilimize çevrilmiş ve 1937 yılında Hilmi Kitabevi tarafından basılmıştır.

Müfettiş (Revizör): Gogol’ün *Müfettiş* komedisi 15 Şubat 1935 tarihinde İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda oynandı. Daha sonra Avni İnsel ve Vecihi Gürk tarafından dilimize çevrilerek 1937 yılında Hilmi Kitabevi tarafından kitap halinde yayımlandı.

Burun: Gogol'ün *Petersburg Hikâyeleri* serisine giren bu fantezisi, mütareke yıllarında *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilmiştir.

Bir Delinin Notları: Yine *Petersburg Hikâyeleri* serisinden bir fantezi de A. Gaffar tarafından dilimize çevrilerek *Varlık* mecmuasının 81 numaralı sayısında yayımlanmıştır.

Yine *Varlık* mecmuasının 108 numaralı sayısında Gogol'ün *Ölü Canlar*'ından çevrilen ve "Çiçikof ve Madam Karabuçka" başlığını taşıyan bir parça da Vasfi Mahir imzasıyla çıkmıştır.

• • •

Gogol, başka bir dile çevrilmesi en güç olan Rus yazarıdır. Çünkü Gogol Ukraynalıdır. Eserlerinde birçok deyiimi Ukraynaca olarak kullanmıştır. Ama Gogol'ün eserlerinin çevirisini güçleştiren en önemli etken, yazarın, birçok yerde Ukraynaca ve Rusça grameri birbirine karıştırmasıdır. Gogol'ü Türkçeye çevirirken bu zorlukla karşılaştık. Ancak bilmediklerimizi bilenlerden sorduk; mümkün mertebe yanlışsız bir çeviri meydana çıkarmaya çalıştık.

MAYIS GECESİ

I

Galya

Köyün dar ve karanlık sokaklarında şarkı sesleri sular gibi akıyordu. Vakit, gündelik işleriyle yorulan genç kızların ve delikanlıların bağırıp çağrışarak, duru gecenin pırıltısı içinde, neşelerini hep hülya dolu seslerine akıtmak için grup grup topladıkları vakitti. Her zaman düşünceli olan, her şeyi belirsizliğe ve uzaklara sürükleyen akşam, gökyüzünü hülyalı hülyalı kucaklıyordu. Artık karanlık basmıştı; ama şarkı sesleri hâlâ kesilmemişti. Köy muhtarının oğlu genç Kazak Levko yavaşça arkadaşlarından ayrıldı Elinde bandurası* olduğu halde yürümeye başladı. Genç Kazağın başında hasır bir şapka vardı; sokak boyunca gidiyor, eliyle bandurasının tellerine dokunarak dans ediyordu. Genç Kazak bodur vişne ağaçlarıyla çevrili bir evin kapısı önünde sessizce durdu. Bu ev kimindi? Bu kapı kime aitti? Biraz sustuktan sonra, genç Kazak bandurasını çalmaya ve şarkı söylemeye başladı.

Güneş alçaldı, akşam yakındır,
Çık ve bana gel, sevgilim benim!

Genç Kazak şarkısını bitirince pencereye yaklaştı:

‘Belli ki benim parlak gözlü güzelim derin bir uykuya dalmış!’ diye söylendi. “Galya, Galya! Uyuyor musun? Yoksa yanma gelmek mi istemiyorsun? Yoksa bizi birisinin görmesinden mi korkuyorsun? Yahut beyaz yüzünü soğuğa göstermek mi is-

* Ukrayna’da kullanılan ve kitaraya benzeyen bir çeşit çalgı. –çev.

temiyorsun? Korkma. Ortalıkta kimsecikler yok. Akşam ılıktır. Ama birisi gelse bile ne zararı var? Seni kucaklar, kuşağıma sarar, kollarımla örterim; o zaman bizi kimse göremez. Üşürsen, seni kalbime basar, öpücüklerimle ısıtır, şapkamı beyaz ayaklarına giydiririm. Bir defacık bana bak! Hiç olmazsa pencereden beyaz elini uzat!.. Hayır, sen uyumuyorsun mağrur kız!”

Kazak birdenbire kendini küçültülmüş sayan bir insan davranışıyla daha hızlı bağırdı:

“Benimle alay etmek hoşuna mı gidiyor? Elveda öyle ise!..”

Genç Kazak arkasını döndü. Şapkasını yana eğdi. Bandurasının tellerine hafifçe dokunarak gururla pencereden ayrıldı. Bu sırada kapının tahta tokmağı döndü: Gıcırdayarak kapı açıldı. On yedi yaşlarında genç bir kız ürkek ürkek çevresine bakınarak ve kapının tokmağını elinden bırakmayarak, alacakaranlık içinde eşikte belirdi. Genç kızın parlak gözleri yan karanlık içinde sevdalı bir ışıltı ile yıldızlar gibi yanıyordu; boynunda kırmızı mercan bir gerdanlık pırıldıyordu; utancından yanaklarında meydana gelen kırmızılık bile delikanlının şahin bakışlarından kaçmamıştı.

Kız yavaşça:

“Ne sabırsızsın!” dedi. “Hemen darılıveriyorsun. Niçin bu saatte geldin? Görmüyor musun, sokaklar insan dolu... Her tarafım titriyor...”

Genç Kazak:

“Oh, kızma benim pembe çileğim, bana biraz daha sokul,” dedi ve uzun bir kayışla boynuna asılı olan bandurasını bir tarafa atarak genç kızını kucakladı. Birlikte evin kapısı önüne oturdular. Delikanlı devam etti:

“Seni bir saat bile görmemek bana ne kadar acı veriyor, biliyor musun?..”

Gözlerini düşünceli bir eda ile delikanlıya diken genç kız onun sözlerini yarıda bıraktı:

“Biliyor musun, ne düşünüyorum, tuhaf bir duygu bundan sonra sık sık buluşamayacağımızı kulağıma fısıldıyor. Sizin, buranın insanları iyi değil: Genç kızlar beni kıskanıyor. Delikanlılara gelince... Hatta birkaç zamandır annemin bile bana daha sert davranmaya başladığını fark ediyorum, ötede iken daha neşeli olduğumu söyleyebilirim.”

Genç kız bu son sözleri söylerken yüzünde birtakım üzüntülü çizgiler belirdi.

“Yurduna geleli ancak iki ay oluyor, ne çabuk bıktın? Belki artık benden de usandın?”

Genç kız gülerek:

“Oh, hayır,” dedi. “Senden usanmadım. Seni seviyorum, benim kara kaşlı Kazağım! Seni ela gözlerin için seviyorum. Bu gözlerinle bana baktığın zaman sanki yüreğimde bir rahatlık duyuyorum, ruhum şenleniyor ve ferahlıyor. Senin her şeyin hoşuma gidiyor: Neşeli neşeli kara bıyıklarını oynatışın, sokakta yürüyüşün, bandura çalıp şarkı söyleyişin, konuşuşun... Her şeyin, her şeyin hoşuma gidiyor.”

Delikanlı genç kızı göğsüne sımsıkı bastırarak öptü.

“Oh, benim sevgili kızım!”

“Uslu dur, Levko! Önce bana babanla konuşup konuşmadığını söyle!”

Delikanlı âdeta uykudan uyanır gibi sordu:

“Ne dedin?.. Ha, evet; seninle evlenmek istediğimi, senin de bana varmak istediğini babama söyledim.”

Ama bu “söyledim” kelimesi delikanlının ağzından pek hafif çıktı.

“Peki ne oldu?”

“Bilmem ki ona ne yapmalı? Kendisine bunu anlattığım zaman moruk, âdeti üzere, duymazlıktan geldi. Üstelik de şurada burada dolaşıyorum, delikanlılarla sokaklarda gezip tozuyorum diye beni azarladı. Merak etme Galyacığım, sana Kazak sözü veriyorum, babamı ikna edeceğim.”

“Evet Levko; senin yalnız bir kelime söylemen yeter. O zaman her şey senin dediğin gibi olur. Ben bunu kendimden biliyorum; bazen seni dinlemek istemiyorum. Oysa sen bir tek kelime söyleyince, elimde olmadan senin dediklerini yapıyorum.

“Bak, şuraya bak!”

Genç kız başını delikanlının omzuna dayadı. Gözlerini, başları üzerindeki sık vişne dallarının arasından görünen ılık ve ucsuz bucaksız Ukrayna göğüne kaldırarak sözüne devam etti:

“Bak, bak, işte uzakta yıldızlar pırıldamaya başladı: Bir, iki, üç, dört, beş... Melekler gökyüzündeki ışıklı evlerinin pencerelerini açarak bize bakıyor, öyle değil mi? Ha, öyle değil mi Levko? Onlar gökyüzünden bizim dünyamıza bakmıyorlar mı Levko? Kuşlar gibi insanlar da kanatlı olsaydı ne iyi olurdu! O zaman oraya, yükseklerle... çok yükseklerle uçardık. Ah, ne güzel, ne iyi olurdu! Bizde, hiçbir meşe ağacı gökyüzüne erişemiyor. Oysa anlattıklarına göre, bilmem nerede, uzak bir diyarda öyle bir ağaç varmış ki, dalları ta göklere kadar erişirmiş. Noel gecesi Tanrı, bu ağaca tutunarak yere inermiş.”

“Hayır Galya, Tanrı’nın, gökten yere kadar uzanan uzun bir merdiveni varmış. Paskalyanın ilk pazar günü Tanrı’nın sevgili melekleri bu merdiveni kurarlarmış. Tanrı, ayağını ilk basamaga atar atmaz yeryüzündeki bütün kötü ruhlar hemen, küme küme kendilerini cehenneme atarmış. İşte bunun içindir ki Noel yortusunda yeryüzünde tek bir kötü ruh bile kalmazmış.”

Galya, dallarını suya daldırmış olan salkımsöğütlerle, akça ağaçlarıyla çevrili gölü göstererek:

“Sular,” dedi, “beşikteki bir çocuk gibi o kadar hafif hafif sallanıyor ki...”

Göl, parlak gece sultanının çok yakında doğacağını sezmiş gibi ılık gece havası içinde donuk donuk ışıldayan ateşten yıldızlara buzdan öpücükler saçarak, kudretsiz bir ihtiyaç haliyle uzak ve karanlık gökyüzünü kucağına almıştı. Ormanın yanın-

da, bir tepe üzerinde panjurları kapalı ahşap bir ev, uyuklar gibi duruyordu. Damını yosunlar ve yabani otlar kaplamıştı. Pencerelerinin önü sık elma ağaçlarıyla örtülüydü. Gölgesiyle evi örten orman ona yabani bir korkunçluk veriyordu. Evin alt yanından başlayan cevizlik ta göle kadar uzanıyordu. Galya gözlerini evden ayırmaksızın dedi ki:

“Hayal meyal hatırlıyorum. Çok, çok eskiden, ben daha küçükken, annemin yanında iken bu ev hakkında korkunç şeyler anlatırlardı. Levko sen herhalde bunları bilirsin! Anlatsana bana!”

“Güzelim bunlar nemize gerek? Kocakarıların, bilgisiz insanların işi mi yok! Sen onların söylediklerine ne bakıyorsun. Ben sana bunları anlatmaya kalkarsam korkacak ve gece rahat uyuyamayacaksın!”

Genç kız yüzünü delikanlının yanağına yaklaştırdı. Onu kucaklayarak:

“Anlat bana, ne olursun anlat,” dedi. “Benim sevgili kara kaşlı Kazağım. Hayır, sen herhalde beni sevmiyorsun. Belki başka bir sevdiğin var. Korkmayacağım ve gece rahat uyuyacağım. Eğer anlatmazsan asıl o zaman uyuyamayacağım, durmadan onu düşüneceğim, üzüleceğim... Anlat Levko!..”

“Kızlarda, onların merakını gıdıklayan bir şeytan bulunduğunu söyleyenler demek ki haklı imişler. Dinle o halde: Sevgilim, evvel zaman içinde bu evde bir bölükbaşı* oturmuş. Bölükbaşının bir kızı varmış, bu kız güzelmış. Kar gibi, senin yüzün gibi beyaz bir *pânočka*** imiş. Bölükbaşının karısı çoktan ölmüşmüş. Bölükbaşı yeni bir karı almayı düşünmüş. Kızı ona sormuş:

‘Yeni bir kadın alırsan beni eskisi gibi sevecek misin baba-cığım?’

* Eskiden yüz kişilik Kazak gruplarına kumanda eden yüzbaşı. –çev.

** Lehistan, Ukrayna, Çekoslovakya gibi ülkelerde bay karşılığı olarak erkeklere *pan*, bayan karşılığı olarak kadınlara *pâna*, genç kızlara da *pânočka* derler. –çev.

Bölükbaşı:

‘Evet kızım,’ demiş, ‘seni eskisinden fazla seveceğim, bağırma basacağım. Sana eskisinden fazla küpeler ve gerdanlıklar alacağım.’

Bölükbaşı genç karısını yeni evine getirmiş. Bölükbaşının yeni karısı güzelmış, pembe beyaz bir kadınmış. Ama üvey kızına öyle korkunç bir bakışla bakmış ki genç kız korkusundan haykırmış. Sert üvey anne bütün gün kıza bir tek kelime bile söylememiş. Akşam olunca bölükbaşıyla genç karısı yatak odalarına çekilmişler. Beyaz pânoçka da odasına kapanmış. Canı çok sıkıldığı için ağlamaya başlamış. Birdenbire korkunç bir kara kedinin kendisine yaklaşmakta olduğunu görmüş. Kedinin tüyleri alev alevmiş. Demirden tırnakları yere dokundukça sesler çıkarıyormuş. Kız korkusundan bir kanepenin üzerine sıçramış, kedi de arkasından gelmiş. Kız karyolaya atlamış, kedi de oraya çıkmış ve birdenbire kızın boğazına sarılarak onu boğmaya başlamış. Genç kız bağırarak kendini kedinin elinden kurtarmış ve onu yere fırlatmış. Ama korkunç kedi yine ona doğru gelmeye başlamış. Kızı bir umutsuzluk kaplamış. Duvarda babasının kılıcı asılı imiş. Kılıcı kapınca yerdeki kediye vurmuş. Demir tırnaklı pençe bir kenara fırlamış. Kedi bağırarak karanlık bir köşede kaybolmuş.

Ertesi gün bölükbaşının genç karısı bütün gün odasından çıkmamış. Ancak üçüncü günü odasından çıktığı vakit eli sarılı imiş. Zavallı genç kız üvey annesinin cadı olduğunu, o gece kestiği pençenin üvey annesinin eli olduğunu anlamış. Dördüncü günü bölükbaşı kızına su taşımasını, adi bir köylü karısı gibi evi süpürmesini ve efendi odalarında görünmemesini emretmiş. Bu durum zavallı kızın çok ağırına gitmiş. Ama ne yapsın! Babasının emirlerini yerine getirmeye başlamış. Beşinci günü bölükbaşı kızını yalın ayak evden kovmuş. Yolda yemesi için eline bir lokma ekmek bile vermemiş. İşte o zaman genç kız elleriyle beyaz yüzünü kapayarak hıçkırmaya başlamış:

“Öz kızını mahvettin babacığım! Cadı seni baştan çıkardı. Tanrı senin suçlarını affetsin! Bana gelince, görünüyor ki Tanrı bu mutsuz kızın dünyada daha fazla yaşamasını istemiyor.”

Levko hikâyesinin bu noktasında Galya’ya dönerek eliyle evi gösterdi:

“İşte,” dedi, “görüyor musun? Oraya bak! Evden biraz uzakta kıyının en yüksek noktası var. Pânočka işte oradan kendisini suya atmış, o günden beri de artık yaşamıyor.”

Yaş dolu gözlerini delikanlıya diken Galya korka korka onun sözünü kesti:

“Ya cadı?”

“Cadı mı? Kocakarıların anlattıklarına göre bütün boğulmuş kızlar, o zamandan beri mehtaplı gecelerde bölükbaşının bahçesine çıkar, ay ışığında ısınırlarmış. Bölükbaşının kızı bunların başı olmuş. Bir gece üvey annesini gölün kenarında görmüş. Kadının üzerine atılmış. Bağırarak onu suyun içine çekmiş. Ama cadı burada da cadılığını göstermiş. Suyun altında, boğulmuş kızlardan birinin şekline girerek yeşil sazdan yapılmış kırbaçtan kurtulmuş. Boğulmuş kızlar bu kırbaçla cadıyı dövmek istiyorlarmış. Kocakarıların sözlerine inanmak gerekirse, pânočka, her akşam boğulmuş kızları toplar, ayrı ayrı hepsinin yüzüne bakar, bunlardan hangisinin cadı olduğunu anlamaya çalışmış. Ama şimdiye kadar bunu bir türlü anlayamamış. Eline bir insan düştüğü vakit onu, cadıyı ortaya çıkarmaya zorlarmış. Yoksa bu insanı suda boğacağını söyleyerek korkuturmuş...”

İşte Galyacığım! İhtiyarlar bu ev hakkında bu hikâyeyi anlatıyor. Evin şimdiki efendisi orada bir içki fabrikası kurmak istiyor. Özellikle bu iş için buraya bir uzman gönderdi... Kulağıma sesler çalındı. Galiba bizimkiler gezmeden geliyor, allahaısmarladık Galya, güzel güzel uyu! Bu kocakarı uydurmalarını da hiç aklına getirme!”

Levko bunları söyledikten sonra genç kızı sımsıkı kucaklayıp öperek oradan ayrıldı.

Galya gözlerini düşünceli düşünceli karanlık ormana dikerek: “Güle güle Levko!” dedi.

Bu sırada koskocaman, ateşten bir ay topraktan ayrılarak görkemle yükselmeye başladı. Ayın yarısı henüz toprağın içinde idi. Ama buna rağmen her tarafa görkemli bir aydınlık yayıldı. Gölün üzerinde kıvılcımlar titreşmeye başladı. Ağaçların gölgesi karanlık yeşillikler üzerinde belirdi. Galya arkasından gelen birisinin, “Allahaısmarladık!” derken kendisini öptüğünü fark etti. Arkasına bakan genç kız:

“Sen geri mi döndün?” diye sordu. Ama karşısında hiç tanımadığı bir delikanlı görünce kenara çekildi. Yeniden, “Allahaısmarladık Galya!” diyen bir ses duydu. Birisi onu ikinci kez yanağından öptü. Galya kendi kendine:

‘İyi saatte olsunlar birini daha karşıma çıkardı,’ diye düşündü.

“Allahaısmarladık sevgili Galya!..”

“Bu da galiba üçüncüsü!”

“Allahaısmarladık! Allahaısmarladık! Allahaısmarladık, Galya!..” diyen sesler çoğaldı. Öpücükler her yandan yağmaya başladı. Galya kendisini kucaklamak için yarışan bir yığın delikanlının arasından sıyrılarak:

“Meğer bunlar bir alay imiş!” diye haykırdı. “Durmadan öpüşmekten nasıl da bıkmıyorlar. Yakında, bize artık sokağa çıkmak bile haram olacak!”

Bu sözlerden sonra kapı kapandı ve demir sürgünün gıcırıtıyla sürüldüğü duyuldu.